

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.2.2>**Я. О. Костогриз**кандидат юридичних наук,
перший заступник керівника Солом'янської
окружної прокуратури міста Києва

РОЛЬ ПРОФСІЛОК У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Стаття присвячена аналізу ролі профспілок у боротьбі з корупцією, акцентуючи увагу на їх антикорупційному потенціалі на міжнародному та національному рівнях. Дослідження включає приклади антикорупційних ініціатив, які реалізуються профспілками та асоціаціями роботодавців, а також оцінює ефективність соціального діалогу та колективних дій у подоланні корупційних практик.

На міжнародному рівні Профспілковий консультативний комітет (ПКК) при Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) представляє профспілковий рух. На національному рівні профспілки можуть виступати важливими агентами змін. Асоціації роботодавців також відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією. На національному рівні бізнес-асоціації можуть ініціювати колективні дії для боротьби з хабарництвом та впровадження етичних стандартів у бізнес-середовище.

Соціальний діалог та колективні дії є ефективними інструментами у боротьбі з корупцією. Спільна взаємодія держави, профспілок та бізнесу створює сприятливе середовище для розробки та впровадження антикорупційних заходів. Досвід багатьох країн демонструє, що соціальний діалог може сприяти формуванню прозорого та підзвітного середовища, що є ключовим фактором у подоланні корупційних практик.

У статті також розглядаються виклики соціальному діалогу та колективним переговорам у країнах з низьким та середнім рівнем доходу, де значна частка населення зайнята у неформальному секторі економіки. Необхідно враховувати роль транснаціональних корпорацій та забезпечувати рівні умови для всіх учасників діалогу. Визначено, що профспілки активно беруть участь у навчальних програмах та кампаніях, спрямованих на підвищення обізнаності працівників про антикорупційні стандарти та етичні норми.

У висновку акцентується увага на важливості активної участі профспілок у боротьбі з корупцією та необхідності зміцнення соціального діалогу для досягнення більшої прозорості та підзвітності в суспільстві.

Ключові слова: профспілка, соціальний діалог, корупційні ризики, боротьба з корупцією, трудові відносини, гідна праця, бізнес-асоціації.

Вступ. У сучасному світі корупція залишається однією з найбільших загроз для економічного розвитку та соціальної стабільності. Вона підриває довіру громадян до державних інституцій, знижує ефективність економічних процесів та перешкоджає реалізації прав і свобод людини. У цьому контексті роль професійних спілок у боротьбі з корупцією набуває особливого значення. Профспілки, як організації, що представляють інтереси працівників, можуть відігравати важливу роль у запобіганні корупційним практикам та сприяти формуванню прозорого та справедливого робочого середовища.

Метою статті є дослідження ролі профспілок у боротьбі з корупцією, аналіз їхніх можливостей та ефективності в цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. На міжнародному рівні Профспілковий консультативний комітет (далі – ПКК) при Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) представляє профспілковий рух в ОЕСР: понад 500 представників профспілок щороку беруть участь у засіданнях ПКК та ОЕСР. Серед інших антикорупційних заходів, ПКК разом з Міжнародною конфедерацією профспілок (далі – МКП) закликав до створення глобального стандарту для державних реєстрів бенефіціарних власників, прокоментував керівні принципи ОЕСР щодо доброчесності та боротьби з корупцією на державних підприємствах і в процесі приватизації, а також брав участь у консультаціях, пов'язаних з роботою Комітету ОЕСР з корпоративного управління [1]. МКП також закликала

до прогресу в імplementації Конвенції проти корупції ООН (далі – КПК ООН), але з роками імпульс і залучення профспілок до роботи над КПК ООН знизилися.

На національному рівні профспілки можуть стати важливими гравцями у боротьбі з корупцією. Так, колишній профспілковий керівник Південноафриканської профспілки муніципальних працівників Вікліфф Мабусела згадує, що члени профспілки та посадові особи проходили навчання з трудового права [2]. На цьому ж рівні можна було б проводити навчання з антикорупційних практик та доброчесності.

Об'єднання працівників також можуть бути зацікавлені в забезпеченні прозорості бенефіціарних власників, оскільки в їхніх інтересах знати, з ким вони ведуть переговори, а профспілки можуть долучитися до кампаній, спрямованих на те, щоб юридично зобов'язати приватні компанії розкривати свої структури власності.

На міжнародному рівні існують ініціативи щодо залучення бізнес-асоціацій до антикорупційних зусиль. Деякі бізнес-асоціації – наприклад, Болгарська промислова асоціація та Союз болгарського бізнесу – є членами Глобального договору ООН. Глобальний договір ООН також співпрацює з бізнес-асоціаціями. Наприклад, вони співпрацювали з Єгипетською асоціацією молодіжного бізнесу (EJB) для покращення дотримання антикорупційного законодавства серед МСП в Єгипті. Разом вони створили мережу доброчесності – групу, очолювану МСП, яка прагне приборкати корупцію. Глобальний договір ООН також сприяє розвитку локальних мереж Глобального договору, і кілька мереж, як-от нігерійська та кенійська, за повідомленнями, розробили набори інструментів для посилення антикорупційних ініціатив і практик [4].

Бізнес-асоціація може розпочати колективну боротьбу з хабарництвом за участю об'єднань працівників та бізнесу з метою виявлення та покарання фірм, які дають хабарі. Цього можна досягти, якщо фірми візьмуть на себе зобов'язання дотримуватися чесної поведінки та впровадять механізми для виявлення та розслідування нечесних дій [3]. Це форма зменшення недобросовісної конкуренції за допомогою підходу колективних дій. Вважається, що колективні дії проти корупції є більш успішними, якщо вони відбуваються за підтримки фасилітатора, і Інститут Світового банку (2018) зазначає, що бізнес-асоціації та торгові палати можуть виконувати цю роль фасилітатора.

Так, у Кореї Товариство ділової доброчесності (BIS) є антикорупційною ініціативою, яка співпрацює з членами корейської мережі Глобального договору ООН. Вони просувають Керівні принципи Кодексу корпоративного управління та Закон про закупівлі з метою підвищення прозорості та доброчесності в корейських компаніях, а також впровадження ефективних систем комплаєнсу та покращення антикорупційної спроможності на всіх рівнях. Ці асоціації можуть сприяти використанню пактів доброчесності в процесах державних закупівель, коли між компаніями, що беруть участь у тендері на отримання державного контракту, та урядом досягається угода про те, що всі сторони утримуватимуться від корупції, а їхня поведінка контролюватиметься громадянським суспільством [5].

У Таїланді Таїландська торгова палата створила мережу державного і приватного секторів для боротьби з корупцією. Ця антикорупційна мережа сприяла проведенню кількох заходів, включаючи пакти доброчесності, нагороду за політику належного врядування, гарячу лінію для викриття корупції та індекс корупції [5]. Бізнес-асоціації також можуть виступати за реформи державного управління, оскільки компанії можуть мати унікальну можливість оцінити корупційні точки входу в державне управління.

У Тунісі організація роботодавців UTICA (Союз промисловості, торгівлі та ремесел) прагнула долучитися до заходів зі стримування корупції, що призвело до проведення тренінгу з антикорупції та семінару, організованого Конфедерацією норвезьких підприємств [6].

В Індії асоціація підрядників штату Карнатака, яка представляє найбільших підрядників цього штату, публічно закликала уряд вирішити проблему повсюдної корупції в штаті [7].

Таким чином, бізнес-організації та організації роботодавців можуть сприяти посиленню антикорупційних дій держави та представляти інтереси своїх виборців під час взаємодії з урядом. Вони також можуть бути орієнтиром для компанії у викритті корупційних практик, з якими вони могли зіткнутися, зменшуючи витрати кожної окремої компанії на повідомлення про корупцію. Нарешті, бізнес-асоціації можуть вирішити підвищувати обізнаність своїх членів про корупцію та проводити адвокаційну роботу [5]. Вдалим прикладом, у Малайзії Федерація малайзійських виробників у співпраці з Transparency International організувала у 2011 році конференцію для підвищення обізнаності бізнес-спільноти про антикорупційні програми.

Тож існують докази на рівні МОП, що переваги соціального діалогу виходять за межі одного підприємства і що, коли його підтримують кілька суб'єктів, він може створити сприятливе середовище для розвитку підприємств [8]. Крім того, будь-яка спроба реформ матиме більше шансів на успіх, якщо вона розроблена та впроваджена в консультації з відповідними зацікавленими сторонами.

Ми переконані, що соціальний діалог дає можливість державі взаємодіяти з представниками як праці, так і капіталу, кожен з яких може мати власні причини бажати зниження рівня корупції. Крім того, вступаючи в соціальний діалог, держави зобов'язуються виконувати зобов'язання, що випливають з нього, і, таким чином, він є відправною точкою для включення антикорупційних заходів, які підтримуються багатьма сторонами. Дійсно, соціальний діалог не повинен обмежуватися обговоренням заробітної плати та трудових прав, він може охоплювати різноманітні теми, включаючи формулювання та реалізацію державної політики [9]. Соціальний діалог з антикорупційним компонентом може мати побічні ефекти і сприяти створенню більш прозорого та підзвітного середовища. Насправді, ООН вже звернулося із закликом включити антикорупційні стратегії в соціальний діалог. Він закликає як приватний сектор, так і профспілки до партнерства та забезпечення нульової толерантності до корупційних дій [10].

Для того, щоб соціальний діалог був ефективним, необхідно дотримуватися наступних умов [8]:

- поважається свобода об'єднання;
- соціальний діалог має правову та інституційну підтримку;
- залучені організації є незалежними та представляють своїх членів;
- існує справжня прихильність сторін-учасниць;
- сторони мають технічну спроможність, знання та доступ до інформації;
- існують процеси, що забезпечують ефективну координацію та рамки для співпраці на робочому місці. Прихильність, таким чином, є ключовим компонентом соціальних діалогів. У цьому сенсі наявність правової бази для соціального діалогу, формального механізму з постійними структурами може сприяти його функціонуванню та сталості [9].

Аналогічно, автономні та консультативні інститути соціального діалогу є важливими

для формування політики і можуть відігравати подібну роль, забезпечуючи сталий форум для соціального діалогу [8]. Такі структури можуть бути створені за підтримки громадянського суспільства, зокрема для обговорення питань, пов'язаних з корупцією. Враховуючи успіх моделі пакту доброчесності, коли організації громадянського суспільства виступають в ролі моніторів зобов'язань, взятих на себе приватними фірмами та державними службовцями, спостерігачі від громадянського суспільства можуть виконувати аналогічну функцію нагляду за виконанням антикорупційних зобов'язань, взятих під час соціального діалогу. Хоча це не був соціальний діалог як такий, в Японії місцева мережа Глобального договору ООН разом з організацією «Принципи відповідального інвестування» провела консультації з багатьма зацікавленими сторонами і розробила Токійські принципи посилення антикорупційних практик – ініціативу колективних дій [4]. Мережа також створила інструмент для підтримки заходів боротьби з хабарництвом і заохочення публічного розкриття інформації. Взаємодія з багатьма зацікавленими сторонами та розроблені ними конкретні інструменти можуть слугувати прикладом антикорупційного потенціалу соціальних діалогів.

Україна поки не може поділитися своїм аналогічним успішним досвідом у контексті порушеної теми. Дійсно якщо аналізувати Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [13], то профспілки відіграють важливу роль у захисті прав працівників та забезпеченні їх соціально-економічних інтересів. Вони також беруть участь у розробці та реалізації державної політики у галузі трудових відносин, оплати праці, охорони праці та соціального захисту. Профспілки можуть включати представників громадських об'єднань у сфері охорони здоров'я відповідного функціонального спрямування та/або у сфері запобігання корупції і антикорупційної діяльності. Це дозволяє профспілкам активно брати участь у боротьбі з корупцією, забезпечуючи прозорість та підзвітність у трудових відносинах та соціально-економічних питаннях.

Водночас, це занадто опосередковано, і на практиці успішних кейсів практично немає. А це свідчить про пасивну роль профспілок у боротьбі з корупцією в Україні, на жаль.

Важливо наголосити на тому, що глобалізація суттєво змінила ринки праці в усьому світі. Одним із наслідків стала «офшоризація», яка

передбачає перенесення транснаціональними компаніями своїх трудомістких виробничих процесів до країн з низьким та середнім рівнем доходу, де вартість робочої сили є нижчою [10]. Для країн з низьким та середнім рівнем доходу, які намагаються знайти свою конкурентну перевагу, можливість вести переговори щодо певних умов праці, особливо щодо заробітної плати та стандартів безпеки, стає обмеженою через те, що великі компанії, які залучають аутсорсинг у ці країни, дають зрозуміти, що вони готові переїхати, щоб знайти дешевших постачальників в іншому місці. Це може призвести до ігнорування трудового законодавства або до того, що роботодавці будуть підкуповувати інспекторів праці, щоб зменшити свої витрати.

Таким чином, донорська підтримка соціального діалогу в країнах з низьким та середнім рівнем доходу повинна враховувати роль транснаціональних корпорацій у країні-партнері та намагатися залучити їх до процесу, а не зосереджуватися лише на національних гравцях. Це також справедливо, якщо і коли соціальні діалоги торкаються теми корупції, враховуючи, що міжнародні фірми часто є співучасниками корупційних схем [11].

Ще однією проблемою, що ускладнює відносини між працівниками та роботодавцями, є те, що в багатьох країнах з низькими та середніми доходами значна частина населення зайнята в неформальному секторі економіки. У 2016 році кількість людей, зайнятих у неформальному секторі економіки, становила 2,5 мільярда осіб, тобто близько половини світової робочої сили [8]. Ці види праці характеризуються більшою невизначеністю та нестабільністю, і до працівників неформального сектору важче застосовувати звичайні регуляторні режими, ніж до їхніх колег у формальному працевлаштуванні [12]. Звичайні канали представництва та переговорів між працівниками та роботодавцями також відрізняються для неформальних працівників, які зазвичай не мають постійного зв'язку з одним робочим місцем. Тому їм часто складніше колективно представляти свої інтереси [12].

Серед проблем, з якими вони стикаються при організації та участі в колективних переговорах, є страх втратити роботу через обмежену тривалість контрактів (якщо вони мають контрактні відносини), складність у визначенні того, хто в кінцевому рахунку є їхнім роботодавцем (особливо для аутсорсингових компаній), їхнє виключення зі стандартних профспілок та угод, а також їхній невизначений та неодно-

значний правовий статус з точки зору трудового законодавства та нормативних актів.

Профспілки можуть поширювати членство на працівників неформального сектору економіки [8], але часто це вимагає інших підходів, таких як колективні переговори за межами робочих місць, переговори з кількома роботодавцями та розширення сфери дії колективних договорів. Практика соціального діалогу може спробувати покращити становище працівників неформального сектору економіки, включивши їхні голоси до тристороннього діалогу та міжгалузевих переговорів. Нарешті, ключовим елементом успіху соціального діалогу є те, що всі залучені сторони мають приблизно однакову спроможність вести переговори і мати доступ до інформації та знань.

Висновки. Таким чином, профспілки відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією як на міжнародному, так і на національному рівнях. Вони активно беруть участь у створенні глобальних стандартів доброчесності, захисті викривачів корупції та впровадженні антикорупційних заходів. Профспілки також проводять навчальні програми, організовують страйки та виступають за законодавчі зміни, спрямовані на зниження корупційних ризиків. Завдяки соціальному діалогу та колективним діям профспілки сприяють формуванню прозорого та підзвітного середовища, що є ключовим фактором у подоланні корупційних практик.

Список використаної літератури:

1. TUAC. 2020. Urgent call for a public registry of company ownership. TUAC website.
2. Majavu, Anna. 2021. Wycliff Mabusela: Fighting corruption in unions. New Frame.
3. Dixit, Avinash. 2014. How business community institutions can help fight corruption. Policy Research Working Papers. Open Knowledge Repository World Bank.
4. UN Global Compact. 2018. Promoting AntiCorruption Collective Action Through Global Compacts Local Networks. 2nd edition.
5. Martini, M. 2013b. The role of business associations and chambers of commerce in the fight against corruption. U4 Expert Answer. U4 Anti-Corruption Resource Centre, Transparency International and Chr. Michelsen Institute.
6. NHO. 2022. NHO International Cooperation Programme 2020-2024: Annual report 2021.
7. India News. 2022. Contractors association mulls writing another letter to PMO over '40% commission'.
8. International Labour Organization (ILO). 2019. Achieving decent work and inclusive growth: The business case for social dialogue. Global Deal.

9. Ratnam, Venkata and Shizue Tomoda. 2005. Practical guide for strengthening social dialogue in public service reform. Geneva: International Labour Organization.
10. Bottini, Novella; Christoph Ernst; & Malte Luebker. 2007. Offshoring and the labour market: What are the issues? Economic and Labour Market Paper 2007/11, ILO.
11. Transparency International. 2022. Exporting corruption 2022: assessing enforcement of the OECD Anti-Bribery Convention.
12. Ebisui, Minawa. 2012. Non-standard workers: Good practices of social dialogue and collective bargaining. Working Paper No. 36. Geneva: International Labour Office.
13. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>.

Kostohryz Ya. O. The role of trade unions in the fight against corruption

The article analyzes the role of trade unions in the fight against corruption, focusing on their anti-corruption potential at the international and national levels. The study includes examples of anti-corruption initiatives implemented by trade unions and employers' associations, and assesses the effectiveness of social dialogue and collective action in overcoming corrupt practices.

At the international level, the Trade Union Consultative Committee (TUC) of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) represents the trade union movement. At the national level, trade unions can be important agents of change. Employers' associations also play an important role in the fight against corruption. At the national level, business associations can initiate collective action to fight bribery and introduce ethical standards in the business environment.

Social dialogue and collective action are effective tools in the fight against corruption. Joint interaction between the state, trade unions and business creates a favorable environment for the development and implementation of anti-corruption measures. The experience of many countries demonstrates that social dialogue can contribute to the formation of a transparent and accountable environment, which is a key factor in overcoming corrupt practices.

The article also discusses the challenges of social dialogue and collective bargaining in low- and middle-income countries, where a significant share of the population is employed in the informal sector of the economy. It is necessary to take into account the role of transnational corporations and ensure equal conditions for all participants in the dialogue. It is determined that trade unions are actively involved in training programs and campaigns aimed at raising awareness of anti-corruption standards and ethical norms among employees.

In conclusion, the author emphasizes the importance of active participation of trade unions in the fight against corruption and the need to strengthen social dialogue to achieve greater transparency and accountability in society.

Key words: *trade union, social dialog, corruption risks, fighting corruption, labor relations, decent work, business associations.*